

MATERIJALNO KRIVIČNO PRAVO

<https://doi.org/10.7251/CEST1423072S>

UDK 351.761:343.3/.7(497.6)

USKLAĐENOST KRIVIČNIH DJELA TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI SA MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA**prof. dr Mile Šikman***Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, mile.sikman@pr.unibl.org*

Apstrakt: Norme krivičnog zakonodavstva koje se odnose na trgovinu ljudskim bićima su pod posebnim senzibilitetom, kako zbog same težine takvih krivičnih djela, tako i zbog potrebe zaštite garantovanih ljudskih prava i sloboda (naročito žrtava). Zbog toga je bitna usklađenost krivičnih djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti. Kako je krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini zasnovano na principima paralelne i podijeljene nadležnosti, te egzistiraju četiri krivična zakona (KZ Bosne i Hercegovine, KZ Republike Srpske, KZ Federacije BiH i KZ Brčko Distrikta BiH), tako je značajnije pitanje usklađenosti domaćeg krivičnog pravnog okvira trgovine ljudima. U tom smislu od značaj je utvrđivanje odredbi koje nisu usklađene, te predlaganje izmjena i dopuna po članovima krivičnog zakonodavstva u oblasti inkriminiranja trgovine ljudima u odnosu na međunarodne standarde. Ujedno to je i predmet ovog rada, analiza de lege lata odredbi o trgovini ljudskim bićima u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini i na osnovu toga utvrđivanje de lege ferenda odredbi, koje bi bile usklađene sa međunarodnim standardima i praksama.

Ključne riječi: trgovina ljudskim bićima, trgovina djecom, zasnivanje ropskog odnosa, krivično djelo, inkriminacija.

1. UVOD

Inkriminacije pojedinih ponašanja kao krivičnih djela je u skladu sa kriminalnom politikom, čija je osnovna komponenta obavljanje zaštitne funkcije, tj. suzbijanje kriminaliteta¹. U kontekstu krivičnih djela koja su u vezi

¹ Ona se ostvaruje pružanjem zaštitne funkcije pravnim dobrima djelujući na ponašanja čovjeka, tj. njegovo odvratanje od ponašanja koja su štetna i izazivaju posledice prema drugim licima, uz istovremeno njihovo usmjeravanje prema ponašanjima koja su društveno prihvatljiva (u skladu sa pravnim normama). Vidi opširnije: Simović, M., Šikman, M. (2017). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci; Babić, M. (2008). *Krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, str. 22-23.; Stojanović, Z. (2010). *Krivičnopravna represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta – savremene tendencije*, U: *Savremene tendencije krivične represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta*, zbornik radova, (7-28). Beograd:

sa trgovinom ljudskim bićima, ovo pitanje dolazi posebno do izražaja. To se ogleda u postojanju više različitih krivičnih djela, heterogenosti radnji izvršenja kod istih krivičnih djela, a čija je posledica, kao i propisana kazna identična ili slične. Sudska praksa u predmetima trgovine ljudskim bićima je ustanovila da svi mogući oblici trgovine ljudskim bićima, odnosno oblici iskorištavanja i eksploatacije, nisu obuhvaćeni bićem postojećih krivičnih djela trgovine ljudskim bićima ili u dovoljnoj mjeri razgraničeni od povezanih krivičnih djela. Na taj način determiniše se različito postupanje u konkretnim krivičnim predmetima, što se u konačnici može negativno odraziti na pružanje zaštite žrtvama ovih krivičnih djela. Na primjer radnje izvršenja krivičnog djela zasnivanje ropskog odnosa i međunarodne trgovine ljudima u KZ BiH mogu biti usmjerene na stvaranje ropskog odnosa ili egzistiranje opšteg obilježje krivičnog djela trgovine ljudima kao „kakvo drugo iskorištavanje“. U tom smislu neophodno je inkriminisanje norme, koje će omogućiti jasno razgraničavanje jednog od drugog krivičnog djela, odnosno precizno propisivanje pojedinih pojmova, kako bina jasan i nedvosmislen način elementi bića krivičnog djela obuhvatili sve vidove eksploatacije koji su prisutni itime obuhvatiti sve kategorije žrtava.

Dakle, osnovna su pitanja u vezi sa krivičnim djelima trgovine ljudima da li opisi postojećih krivičnih djela obuhvataju sve oblike ovog ovog kriminalnog fenomena, odgovaraju li sankcije predviđene za njih potrebi za suzbijanjem tog oblika kriminaliteta i sve to vodeći računa da inkriminisući pojedine njegove oblike ne bi se došlo u sukob s osnovnim načelima krivičnog prava? Upravo navedeno je predmet analize *de lege lata* krivičnih djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima i davanje *de lege ferenda* prijedloga unapređenja ovih normi sadržanih u posebnom dijelu krivičnog zakonodavstva. U tu svrhu izvršen je pregled međunarodnih dokumenta o trgovini ljudima², a zatim i pregled dostupne literature (izvještaji, analize, itd.) o usklađenosti krivičnih djela trgovine ljudskim bićima sa međunarodnim standardima. Potom je izvršena analiza normi sadržanih u opštim i posebnim odredbama Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), Krivičnog zakona Republike Srpske (KZ RS), Krivičnog zakona Federacije BiH (KZ FBiH) i Krivičnog zakona Brčko Distrikta (BiH) koje se odnose na trgovinu ljudima. Ove norme su prvo izdvojene i podvrgnute tumačenju, što podrazumijeva iznalaženje pravog smisla norme, u ovom slučaju krivičnopravne norme, u cilju njene efikasne i zakonite primjene. Nakon toga data je ocjena usklađenosti, uzimajući u obzir i norme u uporednom krivičnopravnom zakonodavstvu koje se tiču trgovine ljudima

Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, str. 7.

² U prvom redu misli se na Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Direktiva 2011/36/EU Evropske unije o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava.

(Srbije³, Hrvatske⁴, Crne Gore⁵ i Slovenije⁶). Konačno, utvrđeni su prijedlozi izmjenama i dopunama po članovima krivičnog zakonodavstva u oblasti inkriminiranja trgovine ljudima u odnosu na međunarodne standarde i aktuelne pojavne oblike ovog krivičnog djela.

2. MEĐUNARODNO PRAVNI OKVIR INKRIMINACIJE TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA

Međunarodni ugovori su primarni izvor obaveza za države u pogledu trgovine ljudskim bićima⁷. Kada postanu potpisnice ugovora, države preuzimaju obavezujuće obaveze u okviru međunarodnog prava i obavezuju se da obezbijede da njihovo domaće zakonodavstvo, politike ili prakse ispunjavaju zahtjeve ugovora i u skladu su sa domaćim standardima.

Kako je trgovina ljudima kompleksno pitanje koje se može posmatrati iz različitih iz perspektive, tako su i brojni međunarodni ugovori su relevantni za tretiranje ovog problema. Naime, zabrana ropstva je opšte priznata kao dio međunarodnog običajnog prava, koja obavezuje sve države, bez obzira da li su postati članica jednog ili više ugovora koji izričito zabranjuju ropstvo. Tako su na primjer, ugovori koji tretiraju ropstvo i trgovinu robljem, prinudni rad, dječiji rad, pravima žena, pravima djece, radnika migranata i osoba sa invaliditetom, kao i opšti ugovori koji se bave osnovnim ljudskim, građanskim, kulturnim, ekonomskim, političkim ili društvenim pravima, su primenljivi na trgovinu ljudima⁸. Drugi prihvaćeni izvori međunarodnog prava, kao što su opšta načela i

³ Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

⁴ Kazneni zakon Hrvatske, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.

⁵ Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 95/04 – uradno prečišćeno besedilo in 55/08 – KZ-1.

⁶ Krivični zakonik Crne Gore, Službeni glasnik br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

⁷ Prvi međunarodnopravni dokument koji jetretirao problemom trgovine ljudima bio je Međunarodni sporazum za suzbijanje trgovine bijelim robljem, koji je usvojen 1904. godine. Nakon toga, 1910. godine, uslijedila je Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine bijelim robljem, a potom je 1921. godine, Liga naroda usvaja Konvenciju za suzbijanje trgovine ženama i djecom, koja je kasnije potvrđena Međunarodnom konvencijom za suzbijanje trgovine punoljetnim ženama iz 1933. godine. U Ženevi je 1926. godine usvojena Konvencija o ropstvu, kojom je definisano ropstvo ali i obaveze država u uklanjanju ropstva i drugih oblika sličnih ropstvu.

⁸ U tom smislu najznačajniji međunarodnopravni dokumenti koji tretiraju oblast trgovine ljudskim bićima su ujedno i međunarodni pravni akti koji tretiraju oblast ljudskih prava i sloboda i to: Opšta deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim

odluke međunarodnih sudova, mogu biti relevantni kada utvrđivanje obaveza država u njihovom odgovoru na trgovinu ljudskim bićima. Ove obaveze se izvršavaju putem međunarodnih sudova sa odgovarajućom jurisdikcijom, kao što je Međunarodni sud pravde, Međunarodni krivični sud ili Evropski sud za ljudska prava, a mogu biti izvršna na domaćim sudovima, u zavisnosti od domaćeg zakona⁹. Pored navedenog, od značaj mogu biti i drugi međunarodnopravni instrumenti, kao što su preporuke, načela, smjernice, strategije i drugo¹⁰. Takođe se kroz konstantno promovisanje koncepta primata

pravima i slobodama iz 1948. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija za suzbijanje trgovine ljudima i o eksploataciji prostitucije drugih lica od 1949. godine, Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1951. godine i dodatni protokoli, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta, iz 1989. godine i Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji, iz 2000. godine, Međunarodna konvencija za zaštitu svih osoba od prisilnog nestanka iz 2006. godine, Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja iz 2007. godine, Konvencija Savjeta Evrope o trgovini ljudskim organima, otvorenu za potpisivanje od marta 2015. godine, Konvenciju ASEAN-a protiv trgovine ljudima, a posebno ženama i djecom, 2015. godine i dr.

⁹ Na primjer praksa Evropskog suda za ljudska prava zasnovala je pozitivne obaveze država koje proističu iz čl. 4 Evropske konvencije, a koje uključuju: uvođenje zakonodavnog i institucionalnog okvira za sprečavanje i borbu protiv trgovine ljudima, pružanje djelotvorne i praktične zaštite žrtvama trgovine ljudima, sprovođenje brze i efikasne istrage, ali i postavljanje standarda za uspostavljanje odgovornosti za nesprovođenje istrage. Tako je u predmetu *Rancev protiv Kipra i Rusije*, Evropski sud za ljudska prava definisao trgovinu ljudima i izrazio stav da je trgovina ljudima, po samoj svojoj prirodi i eksploataciji kao cilju, zasnovana na vršenju ovlašćenja koja su svojstvena pravu svojine. Ljudi se tretiraju kao roba koja se prodaje i kupuje, koja se podvrgava prisilnom radu, često za vrlo malo ili nimalo novca, najčešće u industriji pornografije i prostitucije, ali i u druge svrhe (na primjer poljoprivrednom sektoru, neregistrovanim radionicama i drugo) (para. 85 i para. 161). Ona podrazumeva stalno praćenje i kontrolu svih aktivnosti žrtve, čije se kretanje često ograničava (para. 85 i para. 101). Trgovina ljudima podrazumijeva upotrebu sile i prijetnje prema žrtvama, koje žive i rade u lošim uslovima. U istom predmetu, Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da trgovina ljudima predstavlja prijetnju ljudskom dostojanstvu i osnovnim slobodama žrtava i ne može se smatrati usklađenom sa demokratskim društvom, odnosno vrijednostima koje su naglašene u Konvenciji. Vidjeti: *Rancev protiv Kipra i Rusije*, Predstavka broj 25965/04. Dostupno putem interneta: <https://hudoc.echr.coe.int> > app > conversion > pdf, pristupljeno 28.02.2022.

¹⁰ U tom smislu možemo navesti: Preporučena načela i smjernice UNHCHR-a o ljudskim pravima i trgovini ljudima, Načela Ujedinjenih nacija o pravu žrtava trgovine ljudima na djelotvornu pravnu zaštitu, Smjernice UNICEF-a za zaštitu djece koja su žrtve trgovine ljudima, Preporuku Savjeta Evrope br. R (91) 11 o seksualnom iskorištavanju, pornografiji i prostituciji i trgovini djecom i

ljudskih prava, utiče na razvijanje senzibiliteta u odnosu na potrebe žrtava trgovine ljudima, uz tendenciju da se ublaže njihove patnje i preživljene traume u zahtjevnom i dugotrajnom procesu njihove rehabilitacije i reintegracije u društvo. Uspostavljeni međunarodni standardi potenciraju sveobuhvatan katalog prava žrtava trgovine ljudima¹¹. Ipak ovaj okvir nije se u velikoj mjeri ostvario u domaćem krivičnom zakonodavstvu jer se pojedini oblici eksploatacije žrtava ne prepoznaju se kao oblici trgovina ljudima, već se podvode pod neko drugo krivično djelo¹².

U smislu analize međunarodnih pravnih normi koji obuhvataju inkriminacije u vezi sa trgovinom ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini i to KZ BiH, KZ RS, KZ FBiH i KZ BD BiH, od posebnog značaja su sledeći dokumenti:

- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta¹³ iz 2000. godine i dva protokola, i to:
- Protokol o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženom i djecom¹⁴ (2000.) i

adolescentima, Preporuku Savjeta Evrope br. R (2000) 11 o suzbijanju trgovine ljudima radi seksualnog iskorišćavanja, Preporuku Savjeta Evrope Rec (2001) 16 o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja, Preporuku Rec (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1325 (1997) o trgovini ženama i prisilnoj prostituciji u državama članicama Saveta Evrope, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1545 (2002) o kampanji protiv trgovine ženama, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1610 (2003) o migraciji povezanoj s trgovinom ženama i prostitucijom, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1611 (2003) o trgovini ljudskim organima u Evropi, Preporuku Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope 1663 (2004) Kućno ropstvo: služenje, devojke za pomoć u kući i "nevjeste naručene poštom" i dr.

¹¹ Bjelajac, Ž. (2014). *Trgovina ljudima. Zločin protiv čovečnosti*. Novi Sad: Pravni fakultet za privred i pravosuđe, str. 25

¹² Simović, M., Božić, V. (2021). Trgovina ljudima sa posebnim osvrtom na žrtve – komparativni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analize sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj, *Zbornik radova „Izazovi pravnom sistemu“*, Istočno Sarajevo, str. 275–296, str. 293.

¹³ Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Adopted by the UN General Assembly: 15 November 2000, by resolution 55/25. godine, stupila na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 29.09.2003 g. objava „Službeni glasnik BiH“, broj: 03/2002).

¹⁴ Protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 25.12.2003. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).

- Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom¹⁵ (2000.),
- Konvencija Savjeta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima¹⁶ iz 2005. godine i
- Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 5. aprila 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP¹⁷.

Navedeni dokumenti su bili predmet posebne analize u smislu utvrđivanja kriterijuma (standarda) inkriminacije ponašanja u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u krivičnim zakonima¹⁸.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta je najznačajniji međunarodnopravni dokument iz naslovljene oblasti čija je svrha da na efikasniji način unapredi saradnju u pogledu sprečavanja i suzbijanja transnacionalnog organizovanog kriminaliteta. Kada je u pitanju inkriminacija trgovine ljudima, odredbe Konvencije su od značaja kada se radi o ovoj kriminalnoj djelatnosti kao vrsti transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, na koji se odnose odredbe o definisanju pojma grupe za organizovani kriminal i teškog zločina (čl. 2). Primjenjivost ovih kriterijuma kada je u pitanju trgovina ljudima ogleda se u inkriminaciji grupe za organizovani kriminal koja je uključena u trgovinu ljudima, kao posebnog krivičnog djela, kao i određivanja visine zapriječene kazne za pojedinačna krivična djela u vezi sa trgovinom ljudima (u skladu sa kriterijumom teškog zločina). Nadalje, djelokrug primjene, kojim je obuhvaćena prevencija, istraga i sudsko gonjenje proizilazi da se ove inkriminacije odnose na međunarodnu trgovinu ljudima (čl. 3). Navedeno je iz razloga što međunarodna trgovina

¹⁵ Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 28.01.2004. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).

¹⁶ Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.05.2005. godine, stupila na snagu 01.02.2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 01.05.2008. godine, objava „Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj 14/2007).

¹⁷ Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, Službeni list Evropske unije L 101/1.

¹⁸ Iako zakonodavstvo Evropske unije (*acquis*) nije pravno obavezujuće Odlukom o postupku usklađivanja zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa pravnom tekevinom Evropske unije („Službeni glasnik BiH“, br. 75/16 i 02/18), obavezuju se obrađivači propisa i Direkcija za evropske integracije da u potpunosti prate proces usklađivanja, od izrade propisa do faze usvajanja i ulaganja amandmana propisa u zakonodavnim tijelima.

ljudima obuhvata jedan od elemenata inostranosti, kako je to navedeno. Pored toga, državama je ostavljena mogućnost da vršenje krivičnih djela u sastavu grupe za organizovni kriminal inkriminišu kao kvalifikatornu okolnost ili pak da definišu samostalno krivično djelo (čl. 5).

Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i tumači se zajedno sa Konvencijom. Svrha ovog protokola je prevencija i borba protiv trgovine ljudskim bićima, uz poklanjanje posebne pažnje ženama i djeci, zaštita i pomoć žrtvama takve trgovine, uz puno poštovanje njihovih ljudskih prava i unapređivanje saradnje među državama potpisnicama kako bi se ostvarili ovi ciljevi.

Protokol je prvi međunarodni dokument kojim je definisana trgovina ljudskim bićima. Tako je za svrhu ovog protokola u čl. 3 definisana na sljedeći način: (a) "trgovina ljudskim bićima" znači vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa. Pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na namjeravanu eksploataciju je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koji navedeni način. Vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje djeteta za svrhe eksploatacije smatra se "trgovina ljudskim bićima" čak i ako ne obuhvata bilo koje od navedenih sredstava izvršenja. "Dijete" znači bilo koju osobu mlađu od osamnaest godina. Naime, polazi se od toga da dijete, zbog svoje nedovoljne psiho-fizičke razvijenosti i socijalne nezrelosti, nije u stanju da slobodno odlučuje o svojoj migraciji i vrsti i uslovima rada koji će obavljati.

Kada je riječ o kriminalizaciji, propisano je da će svaka država potpisnica usvojiti takve zakonske i druge mjere koje mogu biti potrebne da se ustanovi kao krivično djelo ponašanje predviđeno u članu 3. ovog protokola, kada je učinjeno sa namjerom. Protokol obavezuje države na inkriminaciju ovakvog ponašanja, ako je počinjeno s umišljajem i obavezuje ih na uspostavu efikasnih mjera u cilju sprečavanja trgovine i zaštite njenih žrtava.

Na osnovu navedenog mogu se definisati elementi bića krivičnog djela trgovine ljudima predviđeni Protokolom¹⁹.

Prvo, krivično djelo mora uključivati bilo koji od sljedećih radnji izvršenja: vrbovanje, prevoz, premještanje, pružanje utočišta i prihvata lica.

¹⁹ Navedeno prema: UNODC. (2010). *Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata smjernice za međunarodnu suradnju*. Dostupno putem interneta: <https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf>, pristupljno 28.02.2022.

Drugo, pored toga, mora sadržavati najmanje jedno od sljedećih načina izvršenja: upotreba sile, prijetnja upotrebe sile, prinuda, otmica, prevara, obmana, zloupotreba ovlasti ili ugroženog položaja ili davanje ili primanje novčanih sredstava.

Treće, sastavni element u predmetu trgovine ljudima jeste da je osoba počinila materijalno djelo (a) sa namjerom da žrtva bude „iskorištena“ (prema definiciji domaćeg zakonodavstva za borbu protiv trgovine ljudima u određenoj zemlji). Protokol protiv trgovine ljudima ne definiše iskorištavanje nego daje jedan nekonačni popis oblika iskorištavanja: „Iskorištavanje minimalno uključuje iskorištavanje osoba u svrhu prostitucije ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilan rad ili usluge, ropstvo, postupke slične ropstvu ili dužničko ropstvo ili trgovinu organima.”

Na kraju, bitno je naglasiti da obaveza u skladu sa Protokolom protiv trgovine ljudima da se kao krivično djelo prepozna trgovina ljudima ne zahtijeva da domaće zakonodavstvo koristi tačan tekst sadržan u definiciji trgovine ljudima. Odnosno, domaće zakonodavstvo treba biti izrađeno na način koji je u skladu sa domaćim pravnim okvirom, pod uslovom da sadrži kombinaciju sastavnih elemenata sadržanih u definiciji²⁰.

Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i zajedno se tumači sa Konvencijom. Svrha ovog protokola je da spreči krijumčarenje migranata i da se bori protiv toga, kao i da unapređuje saradnju između država potpisnica u tom cilju, istovremeno štiteći prava krijumčarenih migranata.

Za svrhu ovog protokola definisan je termin krijumčarenja migranata, što uključuje obezbjeđivanje nelegalnog ulaska u državu potpisnicu lica koje nije njen državljanin ili lica sa stalnim boravkom, a u cilju sticanja, na neposredan ili posredan način, finansijske ili druge materijalne koristi (čl. 3). Propisano je da migranti neće biti podložni krivičnom gonjenju shodno ovom protokolu zbog činjenice da su predmet radnji izvršenja krivičnog djela. Kada je riječ o kriminalizaciji čl. 6 propisano je da će svaka država potpisnica usvojiti takve zakonske i druge mjere koje mogu biti neophodne da se ustanove kao krivična djela, kada se učine na međunarodnom nivou, a u cilju sticanja finansijske ili druge materijalne koristi na neposredan ili posredan način: (a) krijumčarenje migranata; (b) kada se učine u cilju omogućavanja krijumčarenja migranata: (i) proizvođenje lažnog putničkog ili identifikacionog dokumenta; (ii) nabavka, obezbjeđivanje ili posjedovanje takvog dokumenta; (c) omogućavanje licu koje nije državljanin ili lice sa stalnim boravkom da ostane u državi u kojoj je riječ bez ispunjenja potrebnih zahtjeva za zakonit ostanak u državi sredstvima pomenutim u podstavu (b) ovog stava ili bilo kojim drugim nelegalnim sredstvima. Ovim protokolom takođe se inkriminišu i radnje saučesništva, uključujući pokušaj da se učini krivično djelo utvrđeno protokolom,

²⁰ Ibidem.

odnosno organizovanje ili upućivanje drugih lica da učine krivično djelo utvrđeno u skladu sa Protokolom.

Ipak, treba navesti da u praksi razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata nije uvijek jednostavno utvrditi i održati. Na primjer, mnoge žrtve trgovine ljudima, muškarci kao i žene, svoje putovanje započnu kao krijumčareni migranti - tako što angažuju pojedinca ili grupu da im pomognu prilikom njihovog ilegalnog kretanja u zamjenu za finansijsku korist. U klasičnoj situaciji krijumčarenog migranta, odnos između migranta i krijumčara zasniva se na dobrovoljnoj osnovi i kratkoročan je – završava u trenutku kada migrant dolazi u zemlju koja je konačno odredište. Međutim neki krijumčareni migrant primorani su da nastave takav odnos kako bi otplatili velike troškove prevoza. Upravo u ovoj posljednoj fazi, konačni cilj trgovine ljudima (dužnički odnos, iznuda, upotreba sile, prisilan rad, prisilno činjenje krivičnih djela, prisilna prostitucija) postaje očigledan²¹. Na koncu, kritični dodatni faktori koje razlikuju trgovinu ljudima od krijumčarenja migranata jeste upotreba nekog od navedenih sredstava (sila, obmana, zloupotreba položaja ugroženosti i tako dalje) u toku čitavog procesa ili u nekoj njegovoj fazi, i upotreba tog sredstva sa ciljem eksploatacije.

Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ima za cilj da spriječi trgovinu ljudima, zaštiti žrtve i kazni trgovce ljudima. Ona obuhvata sve oblike trgovine ljudima (bilo nacionalne ili transnacionalne, bilo da su povezani sa organizovanim kriminalom ili ne) i pokriva sve žrtve trgovine ljudima (žene, muškarce i djecu), kao i sve oblike eksploatacije. Konvencija takođe uključuje mjere za unapređenje partnerstava sa civilnim društvom i međunarodne saradnje.

U svrhu ove konvencije čl. 4 definisana je trgovina ljudima na sledeći način: a) "trgovina ljudima" znači vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja. Iskorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključuje iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa; b) pristanak žrtve "trgovine ljudima" na planirano iskorišćavanje, kako se navodi u tački a) ovog člana, nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste sredstva pomenuta u tački a); v) vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje deteta radi iskorišćavanja smatra se "trgovinom ljudima" čak i ako ne uključuje sredstva navedena u tački a) ovog člana; g) "dijete" znači svako lice mlađe od 18 godina;

²¹ UNODC. (2010). Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata smjernice za međunarodnu suradnju. Dostupno putem interneta: <https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf>, pristupljno 28.02.2022.

d) "žrtva" je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana.

Iz navedenih odredbi uočava se da Konvencija proširuje zaštitu iz Protokola Ujedinjenih nacija, tako da obuhvata unutrašnju trgovinu ljudima²². Dodatnu kompleksnost u primjeni odredaba Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima nalazi se u Izvještaju sa objašnjenjima koji navodi "prema definiciji trgovine ljudima, nije neophodno da neko bude iskorištavan da bi se to smatralo trgovinom ljudima. Dovoljno je da je bio podvrgnut nekom od djela navedenih u definiciji i nekom od navedenih sredstava sa svrhom iskorištavanja. Trgovina ljudima već je prisutna i prije nego što dođe do stvarnog iskorištavanja žrtve"²³. Konvencija Savjeta Evrope sadrži posebna poglavlja posvećena materijalnom i procesnom krivičnom pravu. Njihove odredbe ustanovljavaju posebne obaveze za države potpisnice: kriminalizaciju trgovine ljudima, korištenja usluga žrtava trgovine ljudima, djela vezanih za putne i lične isprave, pokušaja ili saradnje u trgovini ljudima, predviđanje odgovornosti pravnih osoba, propisivanje sankcija koje će biti odgovarajuće i odvrćajuće, zapljenu i oduzimanje sredstava i prihoda krivičnih djela, kao i zatvaranje objekata korištenih u svrhu trgovine ljudima. Od država strana se traži da kao kvalifikovane oblike trgovine ljudima predvide one pri čijem učinjenju je krajnjim ili ozbiljnim nemarom doveden u opasnost život žrtve, čije su žrtve djeca, one koji su učinjeni od strane državnog službenika dok je na funkciji i one učinjene u okviru kriminalne organizacije. Takođe, od strana ugovornica se zahtijeva da se, u skladu sa osnovnim principima njihovog pravnog sistema, osigura nesankcioniranje žrtava trgovine ljudima zbog učestvovanja u zabranjenim djelatnostima onda kada su bile prisiljene na to²⁴.

Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Savjeta 2002/629/PUP4 je obavezući pravni akt Evropske unije. Ova Direktiva trgovinu ljudima definiše nešto potpunije nego Protokol Ujedinjenih nacija i Konvencija Savjeta Evrope. Tako se osim radnji izvršenja i oblika iskorištavanja u svrhu kojih se vrši trgovina ljudima navedenih i u tim dokumentima, Direktiva EU 2011/36/EU propisuje da radnje činjenja trgovine ljudima uključuju i razmjenu ili prenos kontrole nad osobama koje su predmet trgovine, a kao oblici iskorištavanja u svrhu kojih se vrši trgovina ljudima izričito su navedeni i prosjačenje i iskorištavanje krivičnih djela. Naime, u smislu ove Direktive, prisilno prosjačenje treba se smatrati oblikom prisilnog

²² Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, para. 75. dostupno putem inteneta: <https://rm.coe.int/168064899d>, pristupljeno 28.02.2022.

²³ Mujanović, E. (2021). *Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini: Elementi bića krivičnog djela*, Sarajevo: World Vison.

²⁴ Filipović, Lj. (2017). *Trgovina ljudima: Priručnik za obuku sudija i tužitelja*. Sarajevo: Misija OSCE-a u BiH.

rada ili služenja kako je definisano u Konvenciji Međunarodne organizacije rada o prisilnom ili obveznom radu. Stoga, iskorištavanje prosjačenja, uključujući korištenje zavisne osobe koja je žrtva trgovine za prosjačenje spada u opseg definicije trgovine ljudima samo kada se pojavljuju svi elementi prisilnog rada ili služenja. Definicijom se takođe pokriva trgovina ljudima za potrebe odstranjivanja organa, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta, kao i na primjer, druga ponašanja kao što je nezakonito usvajanje ili prisilni brak, u mjeri u kojoj ispunjavaju osnovne elemente trgovine ljudima.

Direktivom se određuje kao najmanja mjera maksimalne kazne, koja će biti propisana za krivično djelo trgovine ljudima, kazna zatvora u trajanju od pet godina odnosno deset godina ako je trgovina ljudima učinjena nad djetetom ili žrtvom koja je bila izuzetno bespomoćna, od strane zločinačke organizacije ili ako je pri njenom učinjenju namjerno ili iz grube nepažnje ugrožen život žrtve ili ako je trgovina ljudima učinjena uz upotrebu teškog nasilja ili je imala za posljedicu posebno tešku štetu za žrtve. Od država članica se zahtijeva preduzimanje potrebnih mjera kako bi se osiguralo da podstrekavanje, pomaganje, saučesništvo ili pokušaj činjenja trgovine ljudima budu kažnjivi.

2.1. Međunarodni standardi inkriminacija trgovine ljudskim bićima

Međunarodnim standardima inkriminacije trgovine ljudskim bićima u krivičnim zakonima možemo odrediti ujednačavanjem elemenata definisanih u Protokolu o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (2002), Konvencijom Savjeta Evrope o suzbijanju trgovine ljudima (2005) i Direktivom Evropske unije (2011/36/EU).

U tom smislu elementi trgovine ljudima predviđeni navedenim dokumentima karakterišu trgovinu ljudima kao složeno krivično djelo, koje se sastoji od tri glavna elementa: radnje izvršenja, načina izvršenja i svrhe²⁵.

Prvi obavezni element bića krivičnog djela je radnja izvršenja, koja obuhvata:

1. vrbovanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. prevoz (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. premještanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. skrivanje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
5. prihvata lica (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
6. razmjena ili prenos kontrole (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)).

Drugi element bića krivičnog djela odnosi se na način izvršenja kojim se ovo krivično djelo vrši, koji se sastoji od:

²⁵ Uporedi: Mujanović, E. (2021). *op.cit.*, str. 4.

1. prijetnje ili sile, ili drugih oblika prinude (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. otmice (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. prevare (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. obmane (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
5. zloupotrebe ovlasti ili ugroženosti (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
6. davanjem ili primanjem novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu na drugom osobom (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope).

Treći elementi bića krivično djela se odnosi na svrhu činjenja, koja se kod trgovine ljudima ogleda u eksploataciji žrtve trgovine ljudima. U vezi sa ovim elementom, Protokol, Konvencija i Direktiva eksploataciju definišu na način da ona podrazumjeva najmanje:

1. eksploataciju prostitucije drugih, ili nekih drugih oblika seksualne eksploatacije (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
2. prinudni rad i usluge (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
3. ropstvo ili postupci slični ropstvu (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope),
4. služenje (Protokol UN i Konvencija Savjeta Evrope)
5. uzimanje organa, odstranjivanje organa (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)),
6. prosijačenje i iskorištavanje krivičnih djela (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)),
7. prisilni brak (Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)) i
8. drugi oblici iskorištavanja (Protokol UN, Konvencija Savjeta Evrope, Direktivom Evropske unije (2011/36/EU)).

Ipak, treba imati u vidu da je Protokol Ujedinjenih nacija usvojen prije 20 godina, a Konvencija Savjeta Evrope, prije 17, a Direktiva EU prije više od 10 godina. Zbog toga su se kroz godine, nakon stupanja na snagu Protokola i Konvencije u praksi su se pojavili, počeli istraživati, optuživati i presuđivati i slučajevi trgovine ljudima gdje su žrtve iskorištavane radi drugih, do tada neuobičajenih oblika trgovine ljudima, poput organizovanog i prisilnog prosjačenja, organizovanog i prisilnog činjenja krivičnih djela, ugovorenih i prisilnih brakova, korištenja u oružanim snagama, iskorištavanja u svrhu pornografije, posebno dječije i one koja se odvija u digitalnom okruženju,²⁶ korišćenje žena kao surogat majki, prisilna trudnoća, nezakonito sprovođenje biomedicinskih istraživanja, itd.²⁷ U tom smislu, navdeni međunarodni standardi mogu se dopuniti pristupom koji je zastupljen u akademskoj zajednici. Tako postoji više kategorizacija trgovine ljudskim bićima, pri čemu jedna od

²⁶ Mujanović, E. (2021). *op.cit.*, str. 7.

²⁷ UNODC. (2009). *Model Law against Trafficking in Persons*. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf, pristupljeno 28.02.2022., str. 35

detaljnijih obuhvata sledeće oblike²⁸:1) Trgovina ljudima u svrhu seksualne eksploatacije: a) Oblici koji se odnose na komercijalnu seksualnu eksploataciju (prostitucija, striptiz, masaža sa specijalnim završetkom, pornografija i seks turizam), b) Oblici koji se odnose na nekomercijalnu seksualnu eksploataciju (rani brak, prinudni brak, nevjeste iz kataloga, brak u svrhu rađanja djece; 2) Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije se odnosi na rad u: a) domaćinstvima, b) građevinarstvu, c) poljoprivredi, d) radionicama, e) industriji zabave, f) oružanim sukobima, g) uslužnoj industriji; 3) Trgovina djecom se odvija u sledećim oblicima: a) prostitucija, b) pornografija, c) seks turizam, d) prinudni rad, e) rad u domaćinstvu, f) prosjačenje, g) usvajanje, h) trgovina organima, i) distribucija droge, j) oružani sukobi, k) krivična djela.

U cilju usklađivanja domaćeg krivičnog zakonodavstva, navedene elemente je potrebno uvesti u opis bića konkretnog krivičnog djela, imajući u vidu podijeljenu nadležnost u Bosni i Hercegovini u oblasti krivičnog zakonodavstva. Spisak oblika eksploatacije može se prilagoditi uzimajući u obzir domaće iskustvo sa specifičnim oblicima eksploatacije kod nas i postojeće zakonodavstvo.

3. KRIVIČNOPRAVNI OKVIR TRGOVINE LJUDSKIM BIĆIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Važeći pravni okvir kada je u pitanju inkriminacija trgovine ljudima u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine zasnovana je na principima paralelne i podijeljene zakonodavna nadležnosti u krivičnopravnoj materiji. Paralelna nadležnost postoji u odnosu na materiju Opšteg dijela, jer je ovaj dio u potpunosti u nadležnosti, kako same Bosne i Hercegovine, tako i njenih Entiteta i Brčko Distrikta, dok je u odnosu na materiju Posebnog dijela nadležnost podijeljena. Radi se o specifičnom modelu uređenja krivičnopravne materije i njene regulative, jer kriterijumi raspodjele nadležnosti nisu jasno i eksplicitno postavljeni, kao što je to bilo u ranijem krivičnom zakonodavstvu²⁹.

Tako u četiri krivična zakona (Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine) egzistiraju odredbe u vezi sa trgovinom ljudskim bićima i povezanim krivičnim djelima, koje su sistematizovane kako slijedi:

²⁸ Vidi opšrinije: Mattar, M. (2006). *Comprehensive Legal Approaches to Combating Trafficking in Persons: An International and Comparative Perspective*, Washington, D.C., The Protection Project at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies, pp. 10-12.

²⁹ Babić, M. (2016). Materijalno krivično zakonodavstvo u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini (pitanje nadležnosti i primjena), *Crimen* 7(3), 291-310, str. 294.

U KZ BiH³⁰, u Glavi XVII - Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, propisana su sljedeća krivična djela: Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu (član 185); Međunarodna trgovina ljudima (član 186); Organizovana međunarodna trgovina ljudima (član 186a); Međunarodno navođenje na prostituciju (član 187) i Krijumčarenje lica (član 189).

U KZ FBiH³¹ u Glavi XIX - Krivična djela protiv spolne slobode i morala su propisana krivična djela: Navođenje na prostituciju (član 210); Trgovina ljudima (član 210a) i Organizovana trgovina ljudima (član 210b).

U KZ RS³², u Glavi XIII - Krivična djela protiv sloboda i prava građana, su propisana krivična djela: Trgovina ljudima (član 145), Trgovina djecom, (član 146), Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom, (član 147) a u Glavi XIV Krivična djela protiv polnog integriteta propisano je krivično djelo: Navođenje na prostituciju (član 169), dok je u Glavi XV Krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, propisano krivično djelo Navođenje djeteta na prostituciju (čl. 180).

U KZ BD BiH³³ u Glavi XIX - Krivična djela protiv spolne slobode i morala su propisana krivična djela: Navođenje na prostituciju, (član 207), Trgovina ljudima (član 207a) i Organizovana trgovina ljudima (član 207b).

Iz navedenog je vidljivo da u KZ BiH egzistiraju četiri krivična djela u vezi sa trgovinom ljudima, u KZ FBiH tri krivična djela, u KZ RS pet krivičnih djela i u KZ BD BiH tri krivična djela³⁴. Pored toga, svi ovi krivični zakoni su značajni ne samo zbog propisivanja pojedinih krivičnih djela u njihovim posebnim dijelovima, nego i zbog brojnih instituta koje sadrže njihovi opšti dijelovi, a koji se odnose na krivično djelo i krivicu, osnove isključenja postojanja krivičnog djela i krivice, stadije u izvršenju krivičnog djela, saučesništvo, sistem krivičnih sankcija, oduzimanje imovinske koristi

³⁰ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/21.

³¹ Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.

³² Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021.

³³ Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 19/2020 - prečišćen tekst.

³⁴ Pored toga, u KZ FFiH, KZ RS i KZ BD BiH, inkrimisana su i krivična djela kao što su Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, Iskorištavanje djeteta za pornografiju, Iskorištavanje djeteta za pornografsku predstavu i Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika, koja u sebi isto tako imaju elemenat iskorištavanja ili prinuđavanja na pretjeran rad ili rad koji ne odgovara uzrastu maloljetnog lica ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za njegov razvoj, što dodatno kreira prostor za različita tumačenja, i dodatno stavlja dileme pred nadležne organe i institucije.

pribavljene krivičnim djelom itd³⁵. Nadalje, u Glavi XIV KZ BiH propisana je odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 122 – čl. 144) koja je opšteg karaktera, pa se tako primjenjuje i na krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima. Isto tako u ostalim krivičnim zakonima u BiH propisane su odredbe o odgovornosti pravnih lica, koje se mogu primjeniti i u vezi sa krivičnim djelima trgovine ljudskim bićima. Tako su to u KZ FBiH u Glavi XIV – Odgovornost pravnih osoba za krivična djela (čl. 126 – čl. 148), u KZ RS to je Glava X – Odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 103 – čl. 122) i u KZ BD BiH Glavi XIV – Odgovornost pravnih lica za krivična djela (čl. 126 – čl. 148). Uzimajući u obzir navedene odredbe možemo smatrati da je usklađen kriterijum o odgovornosti pravnih lica za učinjena krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima u BiH, uključujući sva četiri krivična zakona, sa odredbama Konvencije Savjeta Evrope protiv trgovine ljudima kojom se zahtijeva inkriminisanje odgovornosti pravnih lica (čl. 22).

Pojedinačnom analizom navedenih inkriminacija trgovine ljudskim bićima u BiH uočava se da krivična djela trgovine ljudima nisu na istovjetan način propisani u KZ BiH, KZ FBiH, KZ RS i KZ BD BiH. Prvo što se uočava jeste da je krivično djelo trgovine ljudima sistematizovano u različite grupe krivičnih djela. Tako je u KZ BiH krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima uvršteno u Glavu XVII – Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, u KZ FBiH i KZ BD BiH navedena krivična djela su uvrštena u Glavu XIX tih zakona - Krivična djela protiv spolne slobode i morala. U KZ RS krivična djela Trgovina ljudima i Trgovina djecom nalaze se u Glavi XIII – Krivična djela protiv sloboda i prava građana. Pored toga, za razliku od ostalih zakonodavstava, KZ RS propisuje dva posebna oblika izvršenja ovog krivičnog djela, zavisno od toga da li se radi o punoljetnom licu ili o djetetu³⁶. Takođe, evidentan je različit stepen usklađenosti sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti³⁷. To otežava razumijevanje i primjenu ionako kompleksnog zakonskog opisa ovog krivičnog djela kao i razlikovanje ovog krivičnog djela od drugih povezanih krivičnih djela.³⁸ Zapravo, krivični zakoni u Bosni i Hercegovini koji propisuju krivična djela trgovine ljudima i srodna krivična djela prilično se razlikuju kako u pogledu opisa bića krivičnog djela, tako i u pogledu visine zapriječene kazne. Upravo, odnos ovih krivičnih djela sa sličnim krivičnim djelima, koje imaju za cilj iskorištavanje drugih lica, ali dovodi do niz nejasnoća u njihovoj primjeni, obzirom na velike sličnosti ali i ‘preklapanja’ elemenata bića krivičnih djela³⁹.

³⁵ Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 9.

³⁶ Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2003-2021)*. Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.

³⁷ Moglo bi se reći da je u KZ RS postignut najveći stepen usklađenosti sa međunarodnim pravnim aktima koji uređuju oblast trgovine ljudskim bićima.

³⁸ Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 9.

³⁹ Analitički pregled inkriminacija trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela, sa

4. PRIJEDLOZI IZMJENA I DOPUNA KRIVIČNOPRAVNIH ODREDBI U VEZI SA TRGOVINOM LJUDSKIM BIĆIMA U ODNOSU NA MEĐUNARODNE STANDARDE

Uzimajući u obzir gore navedeno, prihvatamo stavove stručne javnosti da je neminovna harmonizacija i usklađivanje (međunarodna i unutrašnja) materijalnog krivičnog zakonodavstva u sva četiri krivično-pravna sistema u Bosni i Hercegovini u odnosu na inkriminisanje trgovine ljudskim bićima i povezanih krivičnih djela⁴⁰. Primarni cilj jeste doći do takvog nivoa usklađivanja kojim će se garantovati pravna sigurnost i jednakost pred zakonom, te naročito adekvatno prepoznavanje, identifikacija i zbrinjavanje žrtava trgovine ljudima⁴¹.

Prva dilemma kada je su u pitanju krivična djela u vezi sa trgovinom ljudskim bićima odnosila se na pitanje sistematizacije ovih krivičnih djela u krivičnim zakonima. Konkretno u KZ BiH dilemma se odnosila na to da li ova krivična djela da ostanu sistematizovana kao i do sada u grupi krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom ili da se sistematizuje u grupu krivičnih djela protiv osnovnih ljudskih prava i sloboda. Svrstavanje u grupu krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom ima opravdanja utoliko što su osnovna ljudska prava i slobode predmet brojnih međunarodnih pravnih instrumenata i u tom smislu, vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom⁴². Takođe, komparativnom krivičnom zakonodavstvu ova krivična djela su sistematizovana u grupi krivičnih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. U tom smislu ostali smo na stanovištu da je važeća sistematizacija odgovarajuća u KZ BiH. U KZ FBiH i KZ BD BiH ova krivična djela sistematizovana u grupi krivičnih djela protiv polne slobode i morala⁴³. Kako je objekt zaštite krivičnog djela trgovine ljudima osnovna ljudska prava i slobode: sloboda od mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, sloboda od ropstva, sluganstva, prinudnog ili

posebnim osvrtom na oblike iskorištavanja urađen u okviru dokumenta pod nazivom: "Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini: Elementi bića krivičnog djela" nudi kompletan pregled postojećih inkriminacija po osnovi kojih postoji mogućnost krivičnog gonjenja po više osnova za iste oblike iskorištavanja, Vidi opširnije: Mujanović, E. (2021). *op.cit.*, str. 7; Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *op.cit.*, str. 10.

⁴⁰ Mujanović, E. (2021). *op.cit.*, str. 26.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Babić, M., Filipović, Lj. Marković, I. Rajić, Z. (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Vijeća Evrope i Evropska komisija, str. 610.

⁴³ To podrazumijeva inkriminaciju samo onih ponašanja, odnosno seksualnih radnji gdje ne postoji svjesni i voljni pristanak lica prema kome se preduzimaju. Stojanović, Z. (2018). *Komentar Krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik, str. 575

obveznog rada, pravo na slobodu i sigurnost ličnosti, sloboda kretanja, pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske, onda je evidentno da važeća sistematizacija nije odgovarajuća. Stoga bi bilo primjerenije da je krivično djelo trgovine ljudima svrstano u grupu krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka⁴⁴, kako je to sistematizovano u KZ RS.

Kada je riječ o krivičnom djelu Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu, prijedlog je da se izvrši izdvananje oblika propisanog u st. 2 iz opisa bića ovog krivičnog djela⁴⁵ i njegova sistematizacija u krivično djelo Međunarodna trgovina ljudima. Na ovaj način bio bi obezbijeđen princip pravne sigurnosti, s obzirom da se je prvom slučaju zakonodavac propisao sankciju u vidu kazne zatvora od najmanje pet godina, dok je u drugom slučaju predviđena sankcija od najmanje deset godina zatvora. Na ovaj način omogućeno je da se napravi jasna distinkcija između ponašanja koja predstavljaju trgovinu ljudima od onih koja se tiču zasnivanja ropskog odnosa. Nadalje u stavu 3 de lege lata ovog krivičnog djela, korištena je formulacija "lice koja nisu navršila 18 godina života", što se takođe može smatrati spornim. Ispravnije bi bilo da se koristi formulacija "dijete". Ipak, to bi zahtijevalo izmjene i u opštem dijelu KZ BiH, koji u čl. 1 definiše pojmove: "dijete je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 14 godina života" (st. 13) i "Maloljetnik je, u smislu ovog zakona, lice koje nije navršilo 18 godina života" (st. 14). U tom smislu izmjene bi se mogle kretati u pravcu definisanja djeteta kao žrtve krivičnog djela i to: "Djetetom kao žrtvom krivičnog djela, smatra se lice koje nije navršila 18 godina života"⁴⁶. Ovakve izmjene je potrebno učiniti i u drugim zakonima koji na isti način kao i KZ BiH definišu dijete, a to su KZ FBiH i KZ BD BiH, dok ova odredba egzistira u KZ RS⁴⁷.

Kada je riječ o krivičnom djelu Međunarodna trgovina ljudima pored već postojećih inkriminacija u pogledu radnje izvršenja: vrbovanje, prevez, predaja, sakrivanje ili primanje lica, potrebno je dodati i sledeće: prebacivanje, prodaja, kupovina, posredovanje u prodaji, primanje ili držanje drugog lica i

⁴⁴ U ovoj glavi obuhvaćena su krivična djela kojima se štite ona, sada već tradicionalna, klasična politička i demokratska prava čovjeka i građanina. Zaštitu različitih dobara povezuje činjenica da su u pitanju temeljna prava čovjeka i građanina. S jedne strane, povezivanje zaštite slobode čovjeka i nekih temeljnih prava čovjeka i građanina ima svoju logiku i unutrašnju vrijednost, jer je i sama sloboda - uz to što je opšti uslov da čovjek postoji kao samosvojna individua i kao osobnost - jedno od temeljnih prava čovjeka, pretpostavka za istinsko uživanje svih drugih prava. Babić, M., et.al. (2005). *op.cit.*, str. 499-500.

⁴⁵ Važeća norma glasi: "Ko kršeći pravila međunarodnog prava kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji lica koja nisu navršila 18 godina života radi usvajanja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela, iskorišćavanja radom ili u druge protupravne svrhe, kazniće se kaznom zatvora najmanje pet godina" čl. 185 st. 2.

⁴⁶ Uporedi: član 123. stav 1. tačka 7. KZ RS.

⁴⁷ Čl. 123 st. 7 glasi: dijete kao žrtva krivičnog djela je lice koje nije navršilo osamnaest godina života.

razmjena ili prenos nadzora nad licem⁴⁸. Iako postoji argumentovano mišljenje da se sve te radnje, po svojoj sadržini, u najvećem broju slučajeva, mogu se podvesti pod već definisane radnje izvršenja ovog krivičnog djela, stava smo da je u skladu sa principom *lex certa*, neophodno posebno inkriminisati i definisati svaku od dodatih radnji izvršenja, jer na taj način oprinosimo preciznijem određenju navedene inkriminacije⁴⁹. Kada je riječ o načinu izvršenja, pored *de lege lata* navedenih načina: upotrebom silom, prijetnjom ili drugim oblicima prinude, otmicom, prevarom ili obmanom, zloupotrebom ovlaštenja ili uticaja, odnosa povjerenja, zavisnosti ili bespomoćnosti, davanjem ili primanjem novca ili druge koristi kako bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, potrebno je dodati novi način izvršenja koji se ogleda u korišćenju teških prilika lica. Naime, kada učinilac koristi neke okolnosti u kojima se nalazi pasivni subjekt, a koje su u po svojoj prirodi takve da predstavljaju, objektivne živote teškoće, kao na primjer teška stambena situacija, teško siromaštvo, bolest člana uže porodice, odnosno nekog bliskog lica, tada on zloupotrebljava teške prilike u kojima se nalazi pasivni subject, te na takav način realizuje svoju radnju izvršenja⁵⁰. Kada je u pitanju svrha izvršenja ovog krivičnog djela, čini se da je ono bilo i najspornije u *de lege lata* biću krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima čl. 186⁵¹. Iako su navedeni oni oblici koji su propisani Protokolom UN i Konvencijom Savjeta Evrope, evidentno je da ne obuhvataju sve oblike iskorištavanja koji se manifestuju kada je u pitanju trgovina ljudskim bićima. Bolje rečeno sporno je tumačenje odredbe "kakvo drugo iskorištavanje"⁵², zbog čega je potrebno dodati pojedinačne oblike iskorištavanja, kako slijede: vršenja krivičnog djela od strane pasivnog subjekta, iskorištavanje u pornografske svrhe, prisiljavanja na prosjačenje, sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, prisilne sterilizacije, prisilna trudnoća ili vještačka oplodnja, nezakonitog usvajanja, oduzimanja organa ili dijelova tijela i radi iskorištavanja u oružanim sukobima. Na ovaj način bili bi preciznije određeni olici iskorištavanja, kako se u tumačenju odredbe ne bi primjenjivala analogija, već je to i propisano. U pitanju su oni oblici koji se obično pojavljuju kada je u pitanju trgovina ljudskim bićima kao kriminalna

⁴⁸ Vidi opširnije: Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavi oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik, str. 298-299.

⁴⁹ Uporedi: Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 23.

⁵⁰ Škulić, M. (2015). *op.cit.*, str. 300.

⁵¹ Tako, iskorištavanje u smislu stava (1) ovog člana podrazumijeva: prostituciju drugog lica ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili njemu sličan odnos, služenje, odstranjivanje dijelova ljudskog tijela ili kakvo drugo iskorištavanje.

⁵² Naime, tumačenjem krivičnopравnih normi po sličnosti predstavlja analogiju u krivičnom pravu. Iako je ona dopuštena i ponekada čak nephodna, ova vrsta tumačenja je određena specifičnim organičenjima koja proizilaze iz strožije primjene načela zakonitosti u krivičnom pravu. Uporedi: Babić, M. (2008). *op.cit.*, str. 35.

djelantost. Takođe, u stavu 1 *de lege lata* opis bića krivičnog djela je posebno definisan, što nije najbolje rješenje u pravnom normiranju, te bi prijedlog bio da se bića krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima, inkorporira u dispoziciju krivičnog djela. Pored toga, u stav 5 *de lege lata* opisa bića krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima kojim se inkriminiše korišćenje usluge žrtve međunarodne trgovine ljudima, potrebno je dodati odredbu "ko znajući" čime se prezizira ova odredba u pogledu izršioca krivičnog djela. Takođe, treba dodati i odredbu "omogućiti drugome korišćenje" čime se inkriminiše i omogućavanju drugom licu iskorištavanje žrtve trgovine ljudima, čime se proširuje obim primjene ove odredbe.

Jedna od značajnijih poteškoću u distinkciji krivičnog djela Međunarodne trgovine ljudima čl. 186 i krivičnog djela Krijumčarenje lica čl. 189 predstavljao je slučaj preduzimanja radnji izvršenja krivičnih djela iz Krijumčarenje ljudi člana 189. stav 1. i 2. KZ BiH u svrhu iskorištavanja krijumčarenih osoba što je kvalifikatorna okolnost za postojanje krivičnog djela iz člana 189. stav 3. KZ BiH. U ovom slučaju, samo je od ograničene koristi isticanje da krivično djelo iz člana 186. stav 1. KZ BiH postoji ako su radnje učinjenja preduzete uz primjenu načina ili sredstava navedenih u toj zakonskoj odredbi jer član 189. stav 3. KZ BiH propisuje kvalifikovani oblik krivičnih djela iz stava 1. i 2. tog člana ukoliko je prema krijumčarenim osobama postupano na nečovječan ili ponižavajući način, što je, po svojoj suštini, primjena pojedinih načina ili sredstava učinjenja iz člana 186. stav 1. KZ BiH⁵³. Iz navedenih razloga bolje pravno rješenje ogleđa se u brisanju ove kvalifikatorne okolnosti "u svrhu iskorištavanja" iz bića krivičnog djela Krijumčarenje lica čl. 186 st. 3. Na taj način biće otklonjena dilemma u pogledu pravne kvalifikacije krivičnog djela, s obzirom da ukoliko se utvrdi postojanje svrhe iskorištavanja onda će se raditi o krivičnom djelu Međunarodna trgovina ljudima iz čl. 186.⁵⁴

Kada je riječ o osnovnom obliku krivičnog djela Trgovina ljudima propisanog u KZ FBiH i KZ BD BiH ono bi trebalo biti u potpunosti je usklađen sa opisom bića krivičnog djela Međunarodna trgovina ljudima propisanog u KZ BiH. Navedena usklađenost odnosi se na radnju izvršenja, način izvršenja, svrhu izvršenja i propisanu krivičnu sankciju. Ono po čemu bi se razlikovala ova krivična djela je samo po tome što se za krivično djelo Trgovina ljudima ne zahtijeva da su radnje izvršenja preduzete u svrhu iskorištavanja žrtve u državi u kojoj ona nema prebivalište ili čiji nije državljanin (ne traži se međunarodni elemenat).

Takođe, kao korisno rješenje mogao bi se utvrditi prijedlog da se iz dispozicija krivičnog djela Trgovina ljudima izdvaja stav 2. koji bi mogao činiti osnovni oblik novog krivičnog djela Trgovina djecom. U tom smislu svrha izvršenja određena kao "nezakonitog usvajanje" bi trebala biti brisana, jer se

⁵³ Filipović, Lj. (2017). *op.cit.*, str. 27.

⁵⁴ Ibidem.

ona odnosi na trgovinu djecom. Osnov posebne inkriminacije trgovine djecom proizilazi iz potrebe da se djeci žrtvama trgovine ljudima pruži snažnija krivičnoppravna zaštita. To se posebno ogleda u propisivanju krivičnih snakcija, koje su strožije nego što je to bilo propisano *de lege lata* bićem važećeg krivičnog djela. "Novo" krivično djelo Trgovina djecom bi moglo biti usklađeno sa istoimenom inkriminacijom koja postoji u KZ RS, a koja je usklađena sa međunarodnim standardima.

Kada je riječ o krivičnom djelu Organizovana međunarodna trgovina ljudima propisano u KZ BiH smatramo opradanim precizno navođenje i pojmova organizovane grupe ljudi i grupe za organizovani kriminal⁵⁵. Naveden je bitno naročito iz razloga što je i uvođenje ovih pojmova usledilo kao izraz usaglašavanja sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta i kao takvo je uvedeno u domaće krivično zakonodavstvo. Na koncu, ovo krivično djelo je i propisano zato što je trgovina ljudima, a samim tim i međunarodna trgovina ljudima oblik organizovanog, odnosno transnacionalnog organizovanog kriminaliteta⁵⁶. Takođe, potrebno je dodati i odredbu kojim se inkriminiše samo pripadništvo grupi ljudi, organizovanoj grupi i grupi za organizovani kriminal. Ove prijedloge trebalo bi inkorporirati i kod krivičnih djela Organizovana trgovina ljudima propisanog u KZ FBiH i KZ BD BiH, s tim da bi trebalo dodati i riječ "djece" ukoliko bi se izdvajalo posebno krivično djelo Trgovina djecom, kako smo to i predložili. U smislu usklađivanja onda bi bilo potrebno i preimenovati naziv krivičnog djela Udruživanje radi vršenja krivičnih djela trgovine ljudima i djecom u KZ RS, u krivično djelo pod nazivom Organizovana trgovina ljudima i djecom.

5. ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir pregled važećih odredbi u krivičnom zakonodavstvu u BiH možemo konstatovati da je postignut odgovarajući stepen usklađenosti odredbi o trgovini ljudskim bićima sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti⁵⁷. Tako u svim krivičnim zakonima, a u skladu sa podjelom

⁵⁵ Važećim rješenjem inkriminacije Organizovana međunarodna trgovina ljudima propisano je da ovo krivično djelo može izvršiti onaj ko organizuje ili rukovodi grupom ljudi ili drugim udruženjem.

⁵⁶ Šikman, M. (2011). *Organizovani kriminalitet*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova, str. 381.

⁵⁷ Navedeno je ujedno i ocjena Grupe eksperata za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) koja je u svom izvještaju nakon trećeg kruga evaluacije pozdravila poboljšani zakonodavni i okvir i politiku po pitanju borbe protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini ali i pozvala na pojačanu implementaciju te politike, posebno u pogledu pristupa pravdi i efikasnim pravnim lijekovima za žrtve. Paragraf.ba (30.06.2022.). *Poboljšan zakonodavni okvir u BiH protiv trgovine ljudima: Većina žrtava su djeca koja su iskorištavana za prosjačenje, broj presuda za ova djela i dalje nizak*. Dostupno putem internet: <https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/30062022/30062022-vijest6.html>, pristupljeno 7.2.2023.

zakonodavne nadležnosti u krivičnopravnoj materiji, inkriminisano je krivično djelo trgovine ljudskim bićima koje se odnosi na međunarodnu trgovinu (KZ BiH) ili trgovinu unutar granica (KZ RS, KZ FBiH i KZ BD BiH). Takođe, inkriminisana su ponašanja koja se tiču organizovanja trgovine ljudima, koja opet može biti međunarodnog ili domaćeg karaktera. S druge strane, evidentno je da postojeći zakoni i unutar njih navedene inkriminacije i dalje nisu u potpunosti usklađene kako sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti, tako niti međusobno. Zbog toga je usklađivanje potrebno, prije svega radi postizanja zadovoljavajućeg stepena pravne sigurnosti, zaštite prava žrtava (koja sada nisu definisana krivičnim zakonima u BiH), kao i efikasnije međunarodne saradnje u ovim predmetima. Na ovom mjestu dolazimo i do pitanja dekriminalizacije pojedinih ponašanja. Na primjer, ukoliko je zasnivanje ropskog odnosa obuhvaćeno trgovinom ljudskim bićima, pitanje bi bilo da je opravdano dekriminalizovani krivično djelo zasnivanje ropskog odnosa? Ili polazeći od neraskidive veze koja postoji između trgovine ljudima i prostitucije, pitanje uticaja vrijednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima?⁵⁸ Naravno treba uzeti u obzir i stavove da dekriminalizacija niza ponašanja čija je društvena opasnost sporna u državama gdje su ona kažnjiva, smatraju da bi izostavljanje iz krivičnog zakona predstavljalo njihovu izričitu ili prećutnu legitimizaciju.⁵⁹ Zbog toga je sa naročitom pažnjom potrebno pristupiti analizi navedenih odredbi.

U tom smislu, a u vezi sa predloženim izmjenama i dopunama odredbi u krivičnim zakonima u BiH, imali bi usklađene i prezino definisane inkriminacije kako slijedi:

1. međunarodna trgovina ljudima i organizovanje međunarodne trgovine ljudima, kojima se inkriminiše ova djelatnost na međunarodnom nivou i
2. trgovina ljudima, trgovina djeom (zbog potrebe za snažnijom krivičnopravnom zaštitom djece) i organizovana trgovina ljudima i djecom, kojima se inkriminiše ova djelatnost unutar granica entiteta i Brčko distrikta BiH.

Istovremeno, postavila bi se jasna distinkcija u odnosu na povezana krivična djela, uzimajući u obzir da bi se preciznije odredila radnja izvršena, način izvršena i svrha vršenja krivičnih djela trgovine ljudima, a što bi bilo usklađeno sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

⁵⁸ Vidi: Ristivojević, B. (2015). Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivično pravne reakcije na trgovinu ljudima. *NBP*, 20(1), 1-15, str. 1.

⁵⁹ Ovi autori izražavaju bojazan da bi dekriminalizacija preko umanjenja žigošućeg efekta takvih neželjenih ponašanja istovremeno rukovodila društveni i psihički pristanak da se izbjegne njihovo vršenje, što bi dovelo do porasta njihovog broja. Stojanović, Z. (2010). *op.cit.*, str. 7-28.

Literatura

- Babić, M. (2016). Materijalno krivično zakonodavstvo u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini (pitanje nadležnosti i primjena), *Crimen* 7(3), 291-310.
- Babić, M. (2008). *Krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Babić, M., Filipović, Lj. Marković, I. Rajić, Z. (2005). *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Vijeća Evrope i Evropska komisija.
- Bjelajac, Ž. (2014). *Trgovina ljudima. Zločin protiv čovečnosti*. Novi Sad: Pravni fakultet za privred i pravosuđe.
- Filipović, Lj. (2017). *Trgovina ljudima: Priručnik za obukusudija i tužitelja*. Sarajevo: Misija OSCE-a u BiH.
- Izveštaj sa objašnjenjima o Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, para. 75. dostupno putem interneta: <https://rm.coe.int/168064899d>, pristupljeno 28.02.2022.
- Mattar, M. (2006). *Comprehensive Legal Approaches to Combating Trafficking in Persons: An International and Comparative Perspective*, Washington, D.C., The Protection Project at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies.
- Mujanović, E., Datzer, D., Vučinić, H., Buha, M. (2022). *Istraživanje sudske prakse procesuiranja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini (2003-2021)*. Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.
- Mujanović, E. (2021). *Definicije oblika eksploatacije u trgovini ljudima u krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini: Elementi bića krivičnog djela*, Sarajevo: World Vison.
- Paragraf.ba (30.06.2022.). *Poboljšan zakonodavni okvir u BiH protiv trgovine ljudima: Većina žrtava su djeca koja su iskorištavana za prosjačenje, broj presuda za ova djela i dalje nizak*. Dostupno putem internet: <https://www.paragraf.ba/dnevne-vijesti/30062022/30062022-vijest6.html>, pristupljeno 7.2.2023.
- Rancev protiv Kipra i Rusije, Predstavka broj 25965/04. Dostupno putem interneta: <https://hudoc.echr.coe.int> > app > conversion > pdf, pristupljeno 28.02.2022.
- Ristivojević, B. (2015). Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivično pravne reakcije na trgovinu ljudima. *NBP*, 20(1), 1-15
- Simović, M., Božić, V. (2021). Trgovina ljudima sa posebnim osvrtom na žrtve – komparativni prikaz rješenja krivičnog zakonodavstva i analize sudske prakse u Srbiji i Hrvatskoj, *Zbornik radova „Izazovi pravnom sistemu“*, Istočno Sarajevo, str. 275–296.
- Simović, M., Šikman, M. (2017). *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
- Stojanović, Z. (2018). *Komentar krivičnog zakonika*. Beograd: Službeni glasnik.
- Stojanović, Z. (2010). Krivičnopravna represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta – savremene tendencije, U: *Savremene tendencije krivične represije kao instrument suzbijanja kriminaliteta*, zbornik radova, (7-28). Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu.
- Šikman, M. (2011). *Organizovani kriminalitet*. Banja Luka: Visoka škola unutrašnjih poslova.
- Škulić, M. (2015). *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavi oblici, krivična dela i krivični postupak*. Beograd: Službeni glasnik.
- UNODC. (2010). *Trgovina ljudima i krijumčarenje migranata smjernice za međunarodnu suradnju*. Dostupno putem interneta: <https://www.unodc.org/documents/southeasterneurope/Guidelines-Bosnian.pdf>, pristupljeno 28.02.2022.
- UNODC. (2009). *Model Law against Trafficking in Persons*. Dostupno putem interneta: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf, pristupljeno 28.02.2022.

Pravni propisi

Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/21.

- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, br. 36/2003, 21/2004 - ispr., 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.
- Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 64/2017, 104/2018 - odluka US, 15/2021 i 89/2021.
- Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH, br. 19/2020 - prečišćen tekst.
- Krivični zakonik Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Kazneni zakon Hrvatske, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine, br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
- Kazenski zakonik (Uradni list RS, št. 95/04 – uradno prečišćeno besedilo in 55/08 – KZ-1.
- Krivični zakonik Crne Gore, Službeni glasnik br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.
- Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Convention against Transnational Organized Crime, Palermo, Adopted by the UN General Assembly: 15 November 2000, by resolution 55/25. godine, stupila na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 29.09.2003 g. objava „Službeni glasnik BiH“, broj: 03/2002).
- Protokol o sprečavanju, zaustavljanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 25.12.2003. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).
- Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i vazdušnim putem kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the UN Convention against Transnational Organized Crime, stupio na snagu u međunarodnom i unutrašnjem smislu 28.01.2004. godine, objava „Službeni glasnik BiH“ broj: 03/2002).
- Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, Warsaw, 16.05.2005. godine, stupila na snagu 01.02.2008. godine, stupila na snagu u odnosu na BiH 01.05.2008. godine, objava „Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj: 14/2007).
- Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP, Službeni list Evropske unije L 101/1.

HARMONISATION OF CRIMINAL OFFENSES OF HUMAN TRAFFICKING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA WITH INTERNATIONAL DOCUMENTS

Mile Šikman, Ph.D

Faculty of Law, University of Banja Luka, mile.sikman@pr.unibl.org

Abstract: *Norms of criminal legislation related to human trafficking are special, both because of the seriousness of such criminal acts, and because of the need protection of guaranteed human rights and freedoms (especially victims). This is why harmonisation of criminal legislation in Bosnia and Herzegovina with international standards in this area is essential when it comes to criminal acts related to human trafficking. The criminal legislation in Bosnia and Herzegovina is based on the principles of parallel and divided jurisdiction, and there are four criminal laws (CC of Bosnia and Herzegovina, CC of Republika Srpska, CC of the Federation of BiH and CC Brčko District of Bosnia and Herzegovina), so the issue of harmonization of the domestic criminal law framework regarding human trafficking is extremely significant. This is why it is important to determine the provisions that are not harmonized, and proposing amendments to sections of criminal legislation in the area of incrimination human trafficking in regards to international standards. At the same time, that is the subject of paper, analysis de lege lata provisions on human trafficking in criminal legislation in Bosnia and Herzegovina and the determination of de lege ferenda provisions based on this legislation which are to be harmonized with international standards and practices.*

Keywords: *human trafficking, children trafficking, criminal offense, incrimination.*